

Tilstanden i Københavns Amt ved Aar 1740.

Meddelt ved Kai C. Uldall.

(Fortsat fra Aarvog 1917, p. 134.)

II.

Gl. Københavns Amt.

Indberetning 1743.¹⁾

Dette Amt haver uden Tvivl sit Navn af den derud i liggende kongelige Residentzstad *København*. Det bestaar af fast Land og tvende Øer, som er *Amager* og *Saltholmen*. Har forhen været inddelt udi trende Herreder, nemlig *Sokkelund*, *Smørum* og *Ølstykke*²⁾, udi ethver af hvilke var en Herredsfoged; men Aar 1683 forvandlede, salig og høilovlig Ihukommelse, Kong *Christian den 5te* disse Herreder til et Birk, som blev kaldet *Københavns Birk*, og ved *Ballerup* tæt uden for samme Bye er et smukt Tinghus

¹⁾ Indberetningen (*Kall Fol.* 34) er først fuldendt og dateret 10. Maj 1745. Den har ingen Underskrift, men rimeligvis er Affatteren Geheimekonferensraad *Niels Gersdorff* (f. 7. Jan. 1688, † 17. Dec. 1748), Stiftsbefalingsmand i Sjælland og Amtmand over Københavns Amt fra 6. Juli 1735 til sin Død. Muligt er det dog, at Amtmanden har ladet f. Eks. Amtsforvalteren udarbejde Indberetningen. Som det ses, er Beretningen ikke inddeelt efter de enkelte »Poster« (jfr. Indledningen i Aarvog 1917, p. 101).

²⁾ Indtil 1. Juli 1800 laa af *Ølstykke Herred* *Slagslunde*, *Gandløse* og *Farum Sogne* under *Københavns Amt*. Et Par Enkeltheder fra *Frederiksborg Amt* (*Farum*) er derfor medtaget i nærværende Relation.

bleven bygget, hvor Rættten hver Mandag administreres af en Birkefoged. Dog er alle disse Herreders Sogne ikke under dette Birk tingpligtige, thi Taarnbye Sogn paa Amager har sit eget Birketing, som kaldes efter Sognet Taarnbye Birketing og holdes hver Fredag udi Taarnbye hos en Husmand, hvor Sognet har leiet Værelser, og haver de ikke noget eget Tinghus. Dernæst Storemaglebye Sogn paa Amager, som og haver sin egen Ræt, og hvorom herefter skal ske nærmere Forklaring. Og da udi Aaret 1717 Rytterdistricterne blev inddelte, og paa Københavns Amt blev et Regiments District, kaldet Københavns Rytterdistrict, indrettet, blev til Friderichsborg Rytterdistrict fra Københavns Amt henlagt Wridsløsemagle, Smørum, Wexøe og Steenløse Sogner, som endnu sortere under Friderichsborg Rytterdistricts Birketing.

Amtets Skiæl imellem det og de paa grændsende trende Amter, Roskilde, Friderichsborg og Hirschholm, er paa Landeveyen til Kiøge midtstrøm af lille Veyle, saa at Halvparten af Broen er Københavns Amt tilhørende, paa Landeveyen til Roskilde noget forbi den udi Heedehusene længst ud beliggende privilegerede Kro, paa Landeveyen til Friderichssunden saa kaldede Garboekro og paa hin Side af Steenløse, paa Landeveyen til Friderichsborg midtstrøm udi Ravnsholt Bek og paa Landeveyen til Helsingøer midtstrøm udi Smidstrup Bek.

Øen Saltholmen

er beliggende østerlig for Øen Amager — —. Er et plat Land og haves i Brug af Amagerne, som om Sommeren derpaa græsse en stor Del Qvæg. Paa denne Øe brydes ogsaa en stor Quantitet af Kalkstene, som Kalkfabriqven ved Kiøbenhavn véd at betienne sig af.

Om Sommeren er denne Øe folkerig, thi da holder Kalkfabriqven mangfoldige derpaa for at arbejde ved Kalkstenene, og Amagerne have ligeledes Folk der-

paa, som opholde sig udi deres Melkehytter, hvilke ere fuldkommen Boeliger, oprettede af Jordsoder (d. e. Græstørv), l'gesom Husene siges at være udi Island.

Ellers boer kun een Mand bestandig derpaa Landet, som henhører under Storemaglebye paa Amager.

Denne Øe bruges kuns til Græsgang og er derpaa ingen Skov, ey heller Agerjord; men der findes paa nogle Stæder nogle Busker, som ser næsten ud og lugter ligesaaledes som det, de haver i Haugerne og gemenlig kalde Ambra, saa at den dør maa voxte vild.

Landet er ellers fuldt af Fuglevildt og af det Slags, som opholde sig ved Strandsiden, saasom Rødben, Strandskader, Maager, Ryler og deslige, hvilke legge dør deres Unger ud. Ogsaa nogle Tider findes der vilde Giæs derpaa Landet. Der ere og omkring Landet en Mængde af Søehunde; men paa Landet er intet andet Vildt undtagen nogle faa Harer.

Fiskerie giver det ikke ved bemeldte Øe. Men paa Landet er en Brønd, som har nogenledes færsk Kildevand, dog ikke alle Tider, saasom det befindes, naar Søen er høy og kan staa over det meste Land paa Øen, da det bliver brak og syltet, hvilket da og kan siges at være Aarsagen, at de trende Hollænder, som i gamle Dage have boet paa denne Øe, samme have forladt og flyttet igien til Amager.

Denne Øe er ellers omgivet vidt ud i Stranden paa grundet Vand med snart idel Kampsten, saa findes der ogsaa paa mange Stæder derved udi Stranden en stor Mængde Kalksten, som Kalkfabriqven, naar Vandet er nedrig, og kunne betienne sig af. Af disse Kamp- og Broestene skal de fleste Gader og Stenbroer i og ved København være lagte, og de fleste Broesten, som sælges i København, vorder dør endnu tagne. Den største af disse Kampstene kalder Amagerne Enkestene af Aarsag, den ligger alene og videre ud i Stranden end de andre; men holdes ellers af dem at være udi Circumference saa stor som et Bondehus paa 3 Fag lang og 3 Fag bred.

Endelig findes og paa denne Øe et Slags Utø, som kaldes Fireben, der opholder sig saavel udi Vandet som Græsset. Paa Ryggen ere de af Couleur som en Snog, men have hvid Bug, hvorpaa er Skiæl som paa en Sild. De største af dem er et Quarter lang, gandske tynde, deres Hoved som paa en liden Aal og Rumpen som paa en Mus. Endvidere et andet Slags, som kaldes Vandkalve; ser ud ungefær som en Torbist eller Skarnflue, hvilke begge ere skadelige for Creatureerne, thi faar de dem, som læt kan hende sig, enten ved at æde eller at drikke udi Livet, crepere de strax.

Øen Amager.

Er skilt fra Siælland ved Søens Giennemløb, kaldet udi Almindelighed Kalleboe Strand, som ved det at den ved Kiøbenhavns og Christianshavns Fæstningsværker er indknebet haver en Strøm ved Christianshavns Broe, nogle Gange af den Rapidité, at den kunde magelig drive et Møllehiul.

Udi denne Søekant og deromkring er en stor Mengde af Svaner, saa ikke vides nogenstæds dertil at være lige, ja, man kan endog se dem ligesom tamme Fugle flyde paa Vandet inde imellem Fæstningsværkerne.

Salig og høylovlig Ihukommelse Kong Christian den 5te har haft en særdeles Lyst til Svanejagten udi Kalleboe Strand, hvorføre ogsaa den Gaard ved Bondebyen Sundbyeøster paa Amager blev bygget og kaldet Svaneleje Gaard, hvor det kongelige Herskab, saalenge denne Jagt vedvarede, fandt Behag at logere. Men denne Gaard er nu et Værtzhus udi Privatpersons Eye og kaldes Rødeggaard.

Denne Øe Amager er ellers et plat Land — —; haver ingen Skov uden nogle hør og dør tilsammen plantede Træer, mestendels for Undervildtets Skyld, hvilke ere indhegnede og kaldes Remiser, og hvoraf ogsaa, nu Træerne ere gamle og store, de Søefarende betienne sig til Merker at sejle efter.

Paa den yderste Pynt af Landet imod Østersøen ligger en Bye, kaldet Dragøe. Samme

har i Begyndelsen kuns bestaaet af tvende Gaardmænd, men nu er tilvoxet med Huse, saaledes at der udi denne Bye boer over 150 Familier, næsten alle Søefolk og blandt dem Lodser — —. De legge sig og paa et Slags Skibbyggerie af Jagter og Baade til deres eget Brug, og ere de overalt for gode, erfarne Søefolk baade udi Øster- og Nordsøen ansete. De have ved deres egen Flid og Vindskibelighed anlagt sig en Havn, hvorudi deres Fartøyer, som ere Jagter og aabne Baade, kunne ligge trygge og overvintre. Og ved det, at de idelig omgaaes med fremmede Nationer, som passere Sundet, kan de fleste af dem, fornemmelig Lods-serne, nogenledes tale og forstaa det hollandske og engelske Sprog.

Deres Oeconomie er paa den hollandske Maade indrettet, og gaa Mandfolkene ligesom Hollands Skibsfolk klædte og Qvindfolkene omtrent paa den Maade, som de gaa udi Friisland. Men det er remarquable at saa snart en Mand- eller Qvindsperson kommer derhen at boe, varer det neppe $\frac{1}{2}$ Aar, førend de anlegge denne Klædedragt og forlader deres forrige — eller og rent flytte igien fra Stædet, hvilket og paa den hele Øe er brugelig, endog mellem Tiennestefolkene, hvilke, saa længe de tienne paa Amager, gaa klæde ligesom Amagerne selv.

Denne Bye ligger under Storemaglebye Sogn og hører under Schoutens Jurisdiction udi Storemaglebye, ligesom de og rette sig i alt efter Storemaglebyes Indvaanere og deres Privilegier.

Udenfor Byen er et særdeles Tegn at sejle efter, som bestaar af en lang Stage som en temmelig Skibsmast sat i Jorden, paa hvis Spidse er en Tønde, og endskiønt det er bleven prøberet dør at henplante et Træ eller flere, har det dog ikke villet lykkes, men de ere alletider ud-gaaede.

Udi denne Bye er og et lidet Toldstæd, men den der-værende Tolder dependerer af Toldcammeret udi Kiøbenhavn.

Tæt ud for Byen ligger et smukt Skolehus, som disse Indvaanere have ladet bygge til deres Børns Fornøden-

hed, og hvorudi de ogsaa legge Grund til Information udi Navigationen, og er det ikke rart (d. e. sjældent) dør ved Stædet at se en Dreng paa en 10 a 12 Aar, som udenad kan gjøre Rede paa Compassens Afdelinger imellem de 4re Hovedvinde, foruden hvad han véd at forklare om adskillige Skibsterminis.

Denne Æ Amager er ellers særdeles mærkværdig i Henseende til dens Indbyggere, hvilke alle have en særdeles Klædedragt, nemlig Mandfolkene: at de studse deres Haar af, at det ikke naar længere end til Skjortekraven, som er særdeles rynket med en smal Søm og staa lidet ud fra Halsen. Deres Hatteskygger ere ikke opfæstede, men stive og krummede lidet opad; deres Stadsehuer ere runde, ungefær udi Circumference af den Størrelse, som Bonden af en Tønde, bestaaende af blaae ulden- eller silkeflosset Garn, som er fæstet til Hattepollen, og ere af den Tyngsel, at de tungeste veye henimod 10 Pund og kunne lignes ved Storkereder.

De bruge hverken Kiol eller Camisol (d. e. Vest), men have gemenlig tvende eller trende korte Trøyer paa, af hvilke den yderste ikke naar længere end til Buxelinierne og staa ud med en stiv Kant fra Livet. Gemenlig af blaae Klæde.

Deres Buxer ere vide som Søfolks Buxer og hengedem over Knæerne, og naar Amageren er udi hans Prydelse, haver han den meste Tid 5 Par Buxer paa, som gjør ham særdeles bred og anseelig paa denne Underdel af Legemet. — Deres Strømper ere gemenlig gjerne hvide, men udi Hollænderbyen, naar det er en Brudgom, af blaae Klæde.

Deres Skoe have ikke Overlæderet videre til Underlæderet hæftede, end saavidt det gaar noget over Tærne; dernæst er der ingen Overlæder videre, end udi Midtningen er en smal Strimmel, som gaar op over Vristen af Foden, hvor det med Bagstokkerne samles, og Skoen saaledes med Remmer paa Foden fastbindes. Hælene af Skoene ere af Læder, lave, men gaa noget spids tilbage som Hælene af Fruentimmerskoe.

Deres Gevær (d. e. Vaaben) i gamle Dage, naar de

sloges tilsammen, skal have været store Knive, som de ved en stor Bælte om Livet udi Skeder havde hængende. Og formenes, at deres store Huer har været til den Ende inventerede, at de kunde tage samme i Haanden og betienne sig deraf som et Skiold, derudi uden Fare at kunne optage alle de Skaar, deres Contrapart dem vilde tilføye.

De have udi forrige Tider visse Gange om Aaret haft adskillig publiqve Leg og Lystigheder, saasom ved Faste-lavnstider, at de have sat en levendes Kat udi en tom Tønde, hvilken Tønde da igien blev tilspundet og hengt op i Været ved et Reb mellem tvende Støtter, hvornæst Amagerne efter en liden Oration og Drikkeskaal begav sig alle til Hest med en vigtig (d. e. vægtig) lang Stage som en Spyd udi Haanden, hvormed de en efter anden rendte løs paa denne Tønde, indtil enten Bonden deraf blev udstødt, eller Tønden udi andre Maader gik i Støkker og Arrestanten uskad, dog udi største Confusion, af sit Fængsel retirerede sig. Og hvilken af Amagerne, som ved sit Stød bragte den arreterede Kat udi sin Frihed, samme blev kaldet Kattekonige hele Aaret igiennem, indtil en anden ham afløsede, men havde den Fordel derved, at han blev holdet fri for Skatter og andre Udgifter Aaret igiennem. Deres Tiennestefolk var ikke tilladt at ride med dem, men deres egne voxne Sønner, som red for Faderen, naar han var bleven gammel.

Om Juletider havde de ogsaa et andet Slags Leg, som bestod derudi, at de ophengte en levendes Gaas mellem tvende Reb, dog udi brede Baand bebunden, at den intet havde fri at bevæge uden Halsen og Hovedet, saa og, at naar den bevægede sig, gik den hele Gaas frem og tilbage. Den hengde med Halsen nerad, som blev stærk oversmurt med grøn Sæbe. Dernæst forføyede Amagerne sig til Hest og rendte med blotte Hænder efter denne Gaas for at afrive den Halsen; og hvo som bekom den, blev kaldet Gaasekonige og hans Skaale med stor Frydeskrik over denne lykkelig Udfald mellem dem drukket.

Slige Leg og Lystigheder have de altid endet med Dands, og er deres Dandsen og særdeles, nemlig en

Blandning af polsk og hollandsk. De have deres egne Spillemand og deres egne Støkker at dandse efter. Naar Dandsen er tilende, gnider Spillemanden op og ner paa den fineste Violstræng, og da kysser Mandspersonet Fruentimmeret, han haver dandset med, hel beskeden; og hvilke af andre Slags Folk, give sig saaledes udi i deres Laug, maa derudi uden Contradiction efterfølge deres Skik.

Mandspersonerne have ellers mellem sig særdeles Dandse for at lade se deres Færdighed. Iblandt andet er der en Dands, som sker med et Hønseeg, som legges over paa en omvendt Træbeggere, der er sat paa et Par Haandfuld Sand paa Jorden, hvornæst Dandsen begyndes, og med Foden under Tacten og giørende Spring kastes dette Beggere bort fra Egget, at det bliver liggende paa Gulvet uskad, og Amageren, som bliver ved at dandse, kaster sig over paa Hænderne mellem Stunder ved Egget saa og tager det mellem Fødderne adskillige Gange, ophæver og flytter det uden det ringeste Skade at tilføye og derpaa under bestandig Dandsen opleder sit Træbegger, hvilken han mellem begge Fødder under Spring og Dands bringer hen til dette Eg og med en særegen Behændighed hvelver Beggeret, han haver mellem Fødderne, over Egget, at det ikke tager ringeste Skade, hvornæst han, efter at han et Par Gange haver Omsprungen, sætter sig paa Hovedet ovenpaa dette hvalvte Begger, og naar saadant er sket, er Dandsen tilende, og Egget bliver da præsenteret for at vise, at det ikke haver faaet nogen Knæk.

Qvindfolkene dandse samme Eggedands saa vidt dem kan være anstændig.

Men deres Klædedragt angaaende, da, naar de ere endnu ugift, gaa de med blot Hoved og flættet Haar udi Solenniteter, ellers ligesom Konerne med en hvid, rynket Hat, nogle af dem, som ere Enker, med en sort Fløyelshat. Deres Lindtøy om Halsen og Hovedet er nogle Gange saa blaa af Amdam (d. e. Stivelse), som det var farvet, hvilket derpaa Landet er en almindelig Skik. De haver ikke anden Klædedragt paa over Livet end korte Trøyer, som gaa tæt til ved Haanden; ere gemenlig af

blaat Klæde med smaa Opslag derpaa, sommetider af blaat Fløyel. Skiørterne, som ere enten af blaa eller sort Glantzlærred eller Klæde, hæftes oven Trøyerne, men ere ikke længere end til lidet under det tykke af Benene. De bærer gemenlig giærne sorte Strømper, sjælden Tøfler, og ere deres Sko ligesom Mandfolkenes.

Naar de ere i deres Prydelse, skal de have 8 à 9 Skiørter paa. En Brud, som er Jomfrue, vorder, fornemmelig udi Høllænderbyen, med en stor, forgyldt Sølvkiæde ziret om Halsen, som falder udi adskillige Afdelinger ned til Skiørteknebet (d. e. Bæltstedet), besat med adskillige store, forgyldte Medailler. Hun haver og bag udi hendes Haarflætning adskilligt saadant, og er paa Kanten af hendes Trøye bag om Halsen og ned for Brøsted en stiv, udstaaende, sort Palatin.

Enkerne, naar de gifte sig igjen, have en sort, rynket Kaabe paa, som naar ned til midt paa Skiørtet og er tæt om Halsen tilbunden eller hæftet med en forgyldt Hæfte; og paa Hovedet have de en sort Hue, sommetider af Fløyel.

Ved deres Brøllupper og Giæstebude have de en særdeles Orden. Deres Borde ere fulde af Fin- og Hvedebrød, saa at snart intet kan faa Rum derpaa. Den ene tracterer ikke anderledes ved Brøllupper end den anden, fornemmelig udi Tollænderbyen. Tractementerne bestaar udi en Ræt af adskillig saltet Mad, som Flesk, Kiød, Pølse og saa videre, dernæst af Risengrød og endelig af Høns- eller anden Kiødsuppe. Deres Drikkevarer er Øl og Brændevin, og endskiønt det kunde have det Anseende, at disse Indvaanere formedelst deres Skik udi deres Leg og lystige Dandse inclinerede til Fylderie og Letfærdighed, saa er det dog i sig selv gandske anderledes, og kan man derudi anføre dem som et Eksempel for andre. De nøde for det første aldrig nogen til at drikke visse Dryk, hvilket dog i forstum Tid har været en Sædvane endog mellem de geystlige, at de haver drukket udi Pottevis af Sølvkander gammel Øl og anden stærk Dryk; men udi deres Drikkedandse er det merkelig, at enhver beholder sin fri Villie, og kan 7 à 8 Karle drikke mangfol-

dige Gange efter Dandsens Beskaffenhed af en Kande Øl, uden at man kan observere, at noget deraf er drukket. Og er nogen imellem dem, som fylder sig, bliver han foragtet af alle, og deres Ædruelighed er Aarsag til den høye Alder, de opleve.

Man hører aldrig, at de ved deres Gilder og Samqvem have Strid og Slagsmaal mellem sig. Sker det mellem deres Tiennestefolk, ere de selv de første, som angiver det og forlanger dem straffet.

Paa begangene Lejermaal imellem de indfødte Indbyggere er intet Exempel. De vise ellers hos sig et Slags særdeles Independence, thi om de end tale med den allerstørste Herre, lade de dog sé udi deres Opførsel og Orden Familiaritet, hvilket skal have givet Anledning, at nogle af dem udi forrige Tider havde Adgang til det kongelige Herskab, som diverterede sig med saadant.

Disse denne Øes Indbyggere, som kan regnes for at være henimod 800 Familier og saaledes udi alt foregaaende ere hverandre lige — saa og derudi, at de paa een Fod ere taxerede til Skats Erleggelse, og at de ingen Landsoldater in natura mellem sig udrede, hvortil de eyheller udi nogen Maade findes skikkede — ere dog afdelte udi 2de Classer.

De udi *Storemaglebye Sogn* have egentlig deres Oprindelse af de *Friiser*, som er bekiendt efter Historien at være komne her ind til *Danmark* udi Aaret 1515 og bleve med adskillige Privilegier benaadet, som paa deres nuværende Efterkommere ved allernaadigste Confirmation continuerer og fornemmelig deri bestaar:

(1.) At denne Menighed, hvorunder *Dragøer* sorterer, haver deres egen Schout eller Øvrighed, som Amtmanden ved *Vacance* skal tage og beskikke af Gaardmændene udi *Storemaglebye*, og hvilken deres Schout, som haver 4 *Scheepen*, dem han selv med Menigheden vælger, udi alle Slags Sager er deres Dommere udi første Instance, saa og deres Skifte- og Delingsforvalter. Han holder ingen Ræt, uden naar der er Sager, og hvo som ikke med hans Kiændelse er fornøyet, ind-

stævner Sagen for Amtmanden, hvor anden Instance er, derifra det gaar til Høyesteræt.

Der bliver ved Proces og Rettergang udi denne Jurisdiction ikke andre Formaliteter iagttaget end de, hvis Efterladelse kunde foraarsage en Nullitet udi Processen.

Amtmandens Instance kalder **K i ø b e n h a v n s** **A m t s O b e r r æ t** og er Amtsforvalteren derudi Actuarus eller Skriver. Oberrættens Stævninger og Domme vorder alt under Amtets Segl udstædte, som bestaar af en Amager udi fuld Corpus med hans Kurv med Urter udi paa Armen og hans Begger udi Haanden.¹⁾

Bemeldte Segl bliver og brugt til Legitimationsbeviser og andre autentique Ting — — —. Der siges og, men dog ikke med nogen Vished, at dette Segl skal have faaet sin Oprindelse paa saadan Maade, at en Schout paa Amager skal have udi Hr. **O b e r c a m m e r j u n k e r C n u t h s**²⁾ Tider, da han først blev Amtmand, vegret sig at efterleve en ham tilskikket Ordre af Aarsag, han ikke kiændte ham, hans Haand og Segl eller vidste, han var bleven Amtmand — — —.

(2.) Udi Arvetagelse have de Forlov at vige fra Loven, og faaer Søn og Datter lige meget udi Arv. De kunne og gjøre Testamenter og vente dem confirmeret efter Omstændighederne, endskønt de have Livsarvinger. De kunne og give det ene Barn mere end det andet.

(3.) De ere fuldkommen Eyere af deres Sognekirke, Præstegaard og Degnebolig, men have derved intet jus electionis vel præsentandi paa Præsteskabet.

(4.) De have endnu til denne Dag conserveret deres Forfædres Sprog, hvilket vel i saa lang Tid har lidt nogen Forandring og nu mestendel er plat Tydsk; men alligevel lade de deres Børn derudi oplære, og skal alle-tider Gudstienneste udi deres Kirke efter kongelige allernaadigste Befaling holdes den ene Gang paa dette Sprog og den anden Gang paa Dansk, saa at ingen har kunnet

¹⁾ Vedsat er et Aftryk af Seglet.

²⁾ Geheimeraad Adam Levin Knuth til Gisselfeld m. m., f. 1. Marts 1648, † 13. Januar 1699. Amtmand over Københavns Amt 1682—99.

være dør Præst uden med saa Skiæl, han kunne vide at prædike udi saadan deres Forfædres Sprog. Det haver hændet sig, at en dansk Student, som havde lagt sig paa det Hollandske, blev dør Præst; men da han prædikede ret Hollandsk, kunde Menigheden ikke forstaa ham, men beklagede sig derover, at han ikke vidste deres Forfædres Sprog, hvorføre han dernæst maatte beqvemme sig derefter.

Deres Psalmebøger og Catechismi, som udi saadant deres Forfædres Sprog Aar 1715 ere oplagte, vise bedst, hvor vidt dette fra det rette differerer, og da Præsterne, som prædike, og Skolemesteren, som lærer saadant Sprog, ere indfød Danske, er det begribelig nok, at dette Sprog kan være underkastet adskillige Fataliteter. Imidlertid ere de nuværende Indbyggere derpaa særdeles holdne og skatter deres excercitium religionis udi dette fremmede, nu særdeles mutileret Sprog for et af deres største Privilegier, hvilken deres Herlighed da ingen ey heller har Aarsag at misunde dem.

Nu have de 2de Præster, af hvilke den ene prædiker deres saa kaldede Forfædres Sprog og den anden Dansk — —.

(5.) Den Vedtægt, som Schouten og Menigheden til god Skik og Ords Vedligeholdelse gjør, er som en Lov, og er Amtmanden skyldig at dømme derefter i paakommende Tilfælde, og derudi skal ogsaa Amagerne udi den anden Classe, nemlig Indbyggerne udi Taa r n b y e S o g n, rette sig. For Exempel: Schouten har for mange Aar siden gjort Vedtægt og befalet, at ingen, naar de kiøre til Torvs, maa enten inden eller uden Byen kiøre omkring (d. e. forbi) hinanden, men enhver skal, ligesom han ankommer, blive i Linien, undtagen Schouten, som kan kiøre dem alle forbi. — —.

(6.) Alt hvad de haver af Jord og andet, er deres Eyendom — —. Menigheden er ansvarlig for Afgiften een for alle og alle for een, hvilken af Schouten udi Amtstuen udi en samlet Summe, ligesom den er forfalden, alletider prompte indleveres.

Derimod ere de udi Taa r n b y e S o g n og Birk,

det danske Sogn kaldet, bestaaende af 9 Byer, Taarnbye, Kastrup, Mariboelille, Ullerup, Tømmerup, Sundbyeøster og Sundbyewester, Raaegaard og Wibberup, af den danske Nation, hvis Forfædre uden Tvivl i Begyndelsen har imiteret de andre for Egteskabs, Naboelaugs og et Slags Handterings Skyld, hvilket da ved Tidens Længde er bleven en almindelig Skik. — —. Og da dette Lands Indbyggere nu med hverandre paa 200 Aars Tid siden og næsten 30 Aar derover ere ved Egteskab saa beblandede, at de ikke for flere end et Folk anses og udi Almindelighed nævnes Amagere — — —, saa synes det og at medføre største Billighed, at Amagerne udi Taarnbye Sogn blive tilstaaet lige Frihed og Rættighed med de øvrige Amagere, — —.

For en Del Aar siden er dette Land bleven plaget nogle Gange med stor Ildsvaade, siden hvilken Tid de have indrettet mellem sig en god Brandordning og Vedtægt, forsynet sig med Sprøyter og anden Fornødenhed og udgiøre mellem sig en vis liden Summe paa hver Fag Hus, den afbrændte til nogenledes sin Skades Erstatning.

Denne Øe er formedelst disse Indbyggerses særdeles Arbejdsomhed og Industrie gjort til en meget frugtbar Øe. Derpaa findes ikke en Plet Jord udyrket undtagen det, som ligger til Fællid, og hvoraf næsten aarligen med Øvrighedens Samtykke noget indtages. Der avles paa Landet, som bestaar af en leret Jord, Rug, Biug, Erter, Vikker og Havre, saameget, at endog Indbyggerne deraf endel have at bortsælge og kunde have mere, dersom de ikke en stor Del af deres Agerjord empløjede til Haugeurter, Kaal og Rødder, thi fuldkommen den fiærde Del af Agerjorden paa Landet er dertil anvendt. Og bevise de en saa stærk Habitude udi alle optænkelige Haugeurters Frembringelse, at ingen Urtegaardsmand, som haver lagt sig paa denne Kunst og lært den, skal sige sig at have noget i saa Tilfælde for dem forud. Og med slige Ting, saavel som deres Melk og Smør, er det, at de hver Torvedag besøge København og have foruden adskillige particulær Stæder, de sidet (!) paa, sligt at for-

handle, det bekiendte publicque Stæd for dem selv alene, som kaldes A m a g e r T o r v. — Ja, adskillige af dem reyse udi Siælland, fornemmelig til Helsingøer, Kiøge, Roskilde, Frederichsborg og Ringsted, med beladte Vogne af Haugeurter, Kaal og Rødder, hvor de saadant med Fordel bortsælge.

Enhver er og begiærlig efter at kiøbe, hvad de have, thi foruden at de give godt Kiøb, ere de meget renlige med deres Sager, og er det af den Aarsag intet nyt, at de fornemme Folk fra K i ø b e n h a v n reyse ofte ud til dem for at spise Melk med dem. Og finder man deres Huse, som udentil ser ud ligesom andre Bønderhuse, indentil paa hollandsk Maade prydet, skuret og smykket, saa det er en særdeles Fornøjelse at komme til dem, allerhelst for saadanne, som ikke ere for Complimenter.

De vide og til Frugtbarhedens Conservation paa denne Øe at anvende alle fornødne Ting, thi for at faa Giødning en abundance give de Brøggerne udi K i ø b e n h a v n brav Penge for Masken, som de paa Vogne til deres Hiem henføre for at give deres Creaturer og spare paa Føringen for paa saadan Maade flere Creaturer end ellers om Vinteren at kunne overføde.

Det eneste, som disse Indbyggere have Mangel paa, og denne Øe ikke ved deres Arbeyd og Flid kan producere, er Ildebrand (d. e. Brændsel), hvilken de for rede Penge sig maa tilkiøbe, thi hvad dennem af de kongelige Moser andenstæds paa Amtet bliver udvist og aarlig skiænket, kan ikke nær være tilstrækkelig. Man debiterer, at denne Mangel skal være Aarsag til en særdeles Menage, de bruge udi deres Husholdning, nemlig at de fleste af dem kuns een Gang om Ugen kaage Mad, da de gemenlig om Søndagen udi en stor Kiædel kaage paa engang efterfølgende.

Salt Mad og Flesk
grøn Kaal udi en Garnpose
hvid, stor Kaal udi en ditto Pose
Erter udi en Krukke
Grød udi en Pose
Gulerødder saa og Roer,

hvormed de behjælpe sig Ugen igiennem, undtagen de nogle Gange kunne varme Øl eller lave sig Søbekaal til.

Træfrugter er der eyheller synderlig paa Landet, hvorpaa Indbyggerne ikke legge sig, og af slige Frugter er ikke nogen saadan Abondance, at Indbyggerne have deraf at sælge.

Overvildt undtagen Svaner er ikke der paa Landet, men af Undervildt er af Harer en ubeskrivelig Overflødhed baade graa og hvide, saa at naar det kongelige Herskab vil divertere sig med denne Jagt, kan udi en Tid af nogle Timer nogle Hundrede blive drevet tilsammen, og er det da sædvanlig, at der blive dødet saa mange, at de tit ikke kan faa Rum paa een Vogn. Amagerne ere ved saadan Jagt, naar den sker udi Januarii eller Februarii Maaned, helt fornøyet, thi naar Harerne paa Landet formindskes, formindskes ogsaa Skaden paa deres Haugeurter, af hvilke Haren er en stærk Liebhaber. Af den Aarsag det og kunde være sket, som der fortælles om en Schoutes Kone, at hun tilbød Kongen at ville dandse med ham, dersom han vilde anstille en Harejagt paa Amager. Der ere og paa Landet Aggerhøns, Brokfugle, Snepær, vilde Gæs og Ender, Kramsfugle og anden Fuglevildt ved Strandbredden, ligesom paa Øen Saltholmen findes, samt og Viber, hvert Slags paa sin Tid om Aaret, men dog ikke af nogen særdeles Overflødhed undtagen Lærker og Spurrer.

Af tamme Fugle ere der Duer, som Amagerne vide ogsaa at omgaaes med og at samle Unger af, ligesaa og beflicte de sig paa Tillæg af tamme Gæs, Ender, smaa og store Høns baade til Assistance udi deres Husholdning, saa og til at sælge.

Men af andre Creaturer have de ikke nogen synderlig Tillæg uden af Kiøer, da de optrække (d. e. tillægger) Koekalvene, men de andre fede de og sælge. Deres Heste kiøbe de sig til og have ikke deraf nogen Aftræk uden siælden; ligesaa og deres Svin, som de kiøbe, fede de for igien at sælge de, de ikke selv bruge. Og holde de ogsaa en stor Andel Faar, af hvis Uld, Melk og Lamme de saa godt som nogen vide at benytte sig.

Fiskerie der paa Landet er intet, undtagen at Amagerne kunne have udi deres Gadekiære og andre Vandhuller nogle Carudser staaende, som de siælden og til eget Brug udfiske. Men Fiskerie udi Stranden haver været i fordom Tid om denne Øe fordelagtig, og have Indbyggerne haft adskillige Bundgarns- og Aalegaardsstader af Kongen udi Leye for en vis Afgift med Fordel; men nu ere adskillige af slige Stader ikke at underbringe, i Fenseende intet mere derpaa faaes. Aarsagen til Fiskeriets Afgang paa disse Stæder er ubekjendt.

Ellers drage Dragøerne ud paa Søen og op imod den skaanske Val (d. e. Kyst) og ned ad Sundet at fiske Sild, Makkerel, Hornfisk, Torsk, Flynder, Tobiester, Aal, Stenbidere, Krabber, p. (d. e. osv.), hvoraf Sildefiskeriet er det bedste, og naar de fange udi Qvantitet, salter de dem udi Fiærdinger og andre Fustager og dennem saaledes bortsælger, men ellers vindtørre de dem. Nogle Vintere kan de og være lykkelige med at stage mange Aal, som de ligeledes indsalte. Paa Amagersiden udi Kallebøe Strand indfinde sig og en Del fattige Matroser, som baade Vinter og Sommer løber der og fanger Aal, sommetider Reger og Flynder, for dem selv at spise, men ingen Tid uden siælden have deraf at sælge.

Vilde Dyr findes paa denne saa folkerig Øe ingen undtagen nogle faa Ræve, som dog der paa Landet bestandig af Jagten eftertragtes og ikke nyde saadan Sikkerhed, som andre Stæder, formedelst at de ellers paa denne liden Øe, hvor der er saa mangfoldige Harer, kunde tilføye dem ubødelig Skade. Der findes og Fiskeodder, Maar og Væsel, af hvilke sidste Amagerne temmelig incommoderes.

Af Insekter findes der ogsaa, saasom Oldenborrer, Rauper, Kaalorme, Jordlopper, Bremser, Humler, Fluor, Myg og deslige, som de og plages af; men i Særdeleshed ere de meget incommoderede af Rotter og Mus udi deres Huse, endskiønt de med Katte ere forsynede. Qvindfolkene imputeres ogsaa, at de udi deres Peltze opholde en stor Del Lopper, som de for Høfligheds Skyld give den

Titel af Særkekyllinger, men endskiønt de ikke nægter, end at de jo kiænder slige Insecter, vil dog ingen tilstaae, nogen Slags Overflødighed deraf at have, mindre at titulere dem anderledes end Lopper.

Bier legge Amagerne ikke til, saasom det ikke dermed ret vil lykkes — —.

Mineralia og Naturalia findes ey heller paa Amager. For nogle Aar siden blev vel gravet paa nogle Stæder paa Sundbye Fælle d, i Tanke der skulde findes en Salt-aare, for at giøre Salt; men derved var intet at giøre.

Ellers findes blandt de Stene uden for Christianshavns Fæstning, hvorpaa Amagerne, naar det er Høyvande, have deres Gangsti, en stor Sten, hvor omkring ligge adskillige smaa Stene, som, naar man med en Sten slaar mod den, giver en særdeles Klang fra sig — —.

Dette Land haver ingen Søer eller Strømme. Deres Korn males paa Veyrmøller og Haandqværner. Der ligger tvende velindrettede Oliemøller med tilhørende Bygninger derpaa Landet tæt ved Christianshavn, dog eye Amagerne dem ikke, men de tilhøre Folk udi København.

Nomina propria give det og adskillige paa Landet mellem disse Indbyggere, som ikke andetstæds ere brugelige, saasom Mandfolkenavne: Arian, Auskier, Bo, Bonde, Crils, Dirk, Eibert, Erland, Frek, Gerrid, Isbrand, Palm, Rajer, Sigbrand, Theis, Weybrand, af hvilke nogle staaer til at forklare, saasom Crils d. e. Cornelius, Frek d. e. Fridericus, Theis d. e. Mathias, p.; og er det besynderlig, at der ere de udi Hollænderbyen, som virkelig ere døbte og skrive sig med det bekiendte Navn Jacob, men mundtligen kaldes Japik.

Qvindfolkenavne ere følgende: Act d. e. Agatha, Aect d. e. Agnete, Alhed, Ariene, Diver, Duyff, Em d. e. Emerentze, Lain, Leen d. e. Malena, Lojden, Mæritie d. e. Margretha, Malfred, Majnu, Neel, Rainu, Rono, Sass, Trin d. e. Catharina, Welmut.

Men anbelangende

det øvrige af Amtet

— — —, da ere dets Indbyggere ligesom de øvrige udi Siælland beskaffen.

Denne District af Amtet er ellers dels Skov dels Søer, dels Agerjord, dels Enge, Moser og Overdrev, ikke særdeles høy biærget, men som overalt i Siælland intet aldeles plat, men jævnt Land, bestaaende af høye og side Stæder, hvilke sidste egentlig kan siges at være Oprindelse til de i Landet værende mangfoldige færske Søer — — —, og det er ogsaa en stor Del Aarsagen, at Landevæene udi Siælland, naar de falde over saadanne side Stæder, som rundt om ligesom med en Demning ere omgivne, ere aldeles difficiles at holde vedlige og at befrie for Vandskade.

Denne Andel af Amtet bestaaer mest af Agerjord og uden for Skovegnen stærk leret, saa at, naar Bonden kan for Hoverie ret faa Tid til at handtere Jorden, er den mangfoldig frugtbar, og er det intet nyt at se Kornet ved Avedøre og der omkring staa lige saa godt som i Märsklandene. Det er ey heller at tvivle, end at jo Røefrøe kunde fortbringes der ligesaavel som andensteds, naar det Efterhøst og Vinteren over kunde staa i Fred.

Ellers er der intet Jord paa Amtet, som jo (d. e. som ikke) nyttes, thi Agerjord som bekiendt bruges til Kornauling, Engene til Høeslet, Moserne til Tørveskiær, Overdrevene til Græsgang, Skovene til Træers Fremvekt og Udvisning, hvilket sidste sker alene til Bygningstømmer og Brænde, og er her den Forskiæl, at ikke som paa andre Stæder udryddes Træer for at præparere Jorden til Auling, Græsgang eller Høeslet, men mere at der indtages Jord, hvor ingen Skov er, til at forplante derpaa Skov, hvilket udviser, at Skove ikke findes af Overflødighed, og at deres langsom Fremvekt forvolder, at de i alle op-tænkelige Maader menageres.

Agerjorden giver sin fuldkommen Grøde fra sig, saa at det er en overmaade frugtbar Egn, og haver Bonden aarlig en stor Qvantitet af alle Slags at sælge, fornemmelig Byg, til hvis Frembringelse Jorden overalt synes

at være bedst beqvem. Ellers avles ogsaa Rug, Hvede, Havre, Erter og Vikker og paa nogle faae Stæder noget Hør og Hamp, dog ringe og lidet, til ens egen Fornødenhed.

Ved Strandsiden er Jorden paa nogle Stæder sandig som ved *Wedbech* paa en liden District, som har Anseende af Flyvesand, men af ingen Betydenhed.

Træfrugter findes ikke blandt Almuen af den Mængde, at de deraf hafde Qvantiteter at sælge; — — Almuen forstaar dels ikke at omgaaes med Frugttræer, dels lønnet ey heller Umagen. Foruden dette er det og uden for Skovegnen hel difficil med at fortbringe Frugttræer til nogen særdeles Nytte, for Vinden er alt for stræng dertil paa *Heeden*; men derimod anlegge nogle Kommenhauger, og naar den danske Kommen var i Mængde at afsætte, kunde deraf avles stor Qvantitet.

Paa dette Amt er den bekjendte store, indhegnede Dyrehauge, kaldet *Jægersborg Dyrehauge*, mesten 2 Mile udi Circumference, som neppe finder sin lige baade i Henseende til denne skønne Skov, som den bestaar af, saa ogsaa i Henseende til de mangfoldige Slags Vildt, som derudi findes. Dens Situation er langs med Stranden, og er den foruden de derude mangfoldig anlagte Alleer og Jagtveye ogsaa prydet med en skøn, kongelig Bygning, kaldet *Heremitage*, mestendels midt derude imod en stor Plain beliggende, paa hvilken er ud til *Øresund* og overalt om ad Landsiden og giennem Dyrehaugens Alleer den agreableste Udsigt, nogen kan ønske sig. Det kongelige Herskab, naar de finde Behag at divertere sig med Jagten udi Dyrehaugen, spise samme-steds og have der deres Rendezvous. Architecturen og Gemakkernes Indretning er meget inventieus og kostbar, saa den meriterede en særdeles Beskrivelse. Den er ellers nye og af nuværende kongelige Majestæt foranstaltet opbyggt.

Der er ellers iblandt andet ved denne Dyrehauge mærkværdig de særdeles Navne, Skovfogdernes Huse

have, som ved Portene ere beliggende, sex i Tallet, thi det Hus, som ligger paa den Side ved Jægersborg, kaldes Fortunen, det andet Hiortekiær, det 3die Kiørom, det 4de Bielidt, det 5te ved Stranden Springforbi og det siette Klampenborg, hvilke Navne slige Huse af salig og høylovlig Ihukommelse Kong Christian den Femte, som samme Dyrehauge haver ladet anlegge, skal være bleven givet efter de først indsatte Skovfogders Genie og Beskaffenhed.

Foruden denne Dyrehauge er endnu en anden, ligeledes ved Jægersborg beliggende, kaldet Phasanhaugen, saasom den dertil har været indrettet og Phasaner derudi holdt vedlige, ligesom og den Bygning, som ligger derudi, har været en Phasangaard og for Phasanmesteren; men der siges, at Phasanerne ikke derudi have kunnet vedblive formedelst de mange Rovfugle, som her i Landet (d. e. paa Egnen) sig indfinde og opholde. Vidst er det, at Bygningen for lang Tid har været et Værtzhus, hvor adskillige fra Kiøbenhavn har reyst ud for at divertere sig, da Huset ligger plaisant midt inde udi denne liden indhegnede Skov¹⁾, som haver adskillige smukke Alleer og Spadseergange. For nogle Aar siden er denne Phasanhauge bleven udvidet og anvendt til en Dyrehauge for nogle Dyr, som fra Tydskland bleve hidbragte, som ere hvide og nu stærk have formeret sig. Iblant disse findes og endnu en stor Hiort, som var saa tam, at han lod sig kalde til Folk og tog imod Brød og andet, hvad de gav ham at æde, men derimod syntes at være en Hader af Skovtyve, thi da en om Natten indfandt sig at ville stæle, blev han med nogle Stager, han ville bortbære, af denne Hiort attaqueret ved Stakkeværket, saa han maatte echappere med at lade dem og noget af sit Tøj i Stikken, formedelst hvilket han blev røbet. Men siden efter blev denne Hiort ond og farlig, saa en kom uskyldig ved ham af Live, hvorføre han ikke gaar ved de andre, men er indsat udi en aparte Indhegning. Det Vengevogterhus sammestæds haver det Navn af Smørtynd paa.

¹⁾ nu Bernstorff Park.